

Türkiye’de Barajlar ve Siyaset: Suyu İstismar Etmek, Çatışmayı Tırmandırmak

Joost Jongerden*

Bir ‘NATO çatışma senaryosu’na göre, 2010 yılında Irak ve Suriye Türkiye’yi işgal edecek. Aynı senaryoya göre, bu işgal, Irak ve Suriye’de üç senedir süren ve Türkiye’nin su siyaseti ile bölgedeki istikrarsız politik durumdan kaynaklı olan bir kuraklığın üstüne gelecek.¹ Uppsala Modeli BM senaryosuna göre ise, bu esnada Türkiye ve Irak, Irak’tan gelen yasadışı bir örgütün Türkiye’nin barajlarından birini -başarısızlıkla sonuçlanan- havaya uçurma girişiminden sonra, savaşın eşiğine gelecek. Irak saldırıyı lanetleyecek; fakat Türkiye’yi ülkenin suya erişimini engellemekle suçlayacak. Türkiye ise Irak hükümetini saldırı ile suçlayıp sorumluların tutuklanmasını isteyecek ve eğer Irak taleplere uymayacak olursa, su kaynaklarını tamamen kesme tehdidini savuracak. Silahlar seferber edilecek ve savaş ufukta belirecek.²

Geçmiş deneyime dayanan bu senaryolar, Orta Doğu’nun bu bölgesinde su yüzünden çıkan anlaşmazlıklar üzerine kurulu. Türkiye sınırları içinde (Aladağlar bölgesinde) yükselen ve Suriye ve Irak üzerinden güneye (Basra Körfezi’ne) doğru azalan Fırat ve Dicle nehirlerinden kaynaklı bir çatışma riski açıkça mevcut.³ Bu durum, devam eden çeşitli gerginliklerle dolu bir bölgenin sınırları içinde, Türkiye’ye - karşılıklı siyasi ilişkilerinin uzun süredir sorunlu olduğu- güney komşularının su kaynakları üze-

* Wageningen Üniversitesi Öğretim Üyesi.

- 1- Frederick Lorenz and Edward Erickson. *The Euphrates Triangle: Security Implications of the Southeast Anatolia Project* (National Defense University Press, 1999), s. 47.
- 2- UMUN, *The Water Conflict in the Euphrates and the Tigris: Scenario Background* (Uppsala: Uppsala Model United Nations, 2009), s. 5.
- 3- Ekolojik olarak, Türkiye, Suriye ve Irak’ın bu bölgesi birleşmiş bir alan olan Dicle-Fırat Sistemi’ni oluşturuyor; bu, aynı zamanda, Batı Asya’nın Dicle-Fırat (alüvyal tuz batağı) eko bölgesini tanımlıyor.

rinde etkin bir kontrol sağlıyor. Gerçekten de 1990 yılında su akışında ciddi bir düşüş ile karşılaşan Irak ve Suriye'nin, Türkiye'nin su kaynaklarını bilerek kestiğini düşünmesiyle çatışma bir anda gerçek bir ihtimale dönüşmüştü (eli kulağında bu çatışma başka bir çatışma sayesinde, Irak'ın Kuveyt'i işgali sayesinde engellenecekti). Bugün, durum yeniden ısınıyor. Irak, ciddi su kıtlığından muzdarip ve iktidar için savaşıyor çeşitli grupların ölümcül kucaklaşmaları arasında sıkışmış durumda. Bu da yetmezmiş gibi, Türkiye bölgede bir dizi yeni baraj yapımına başladı. Öncelikle PKK'ye karşı bir kontrgerilla taktiği olarak tasarlanan bu proje, barajları askeri araçlara, böylece olası bir ihtilafın nesnelere dönüştürmeyi kapsıyor. Baraj inşalarının siyasi bir mahiyete sahip olduğu uzun zamandır biliniyor. Dünya Bankası ve IMF, nispeten düşük gelir getirmesi ve çevreye zarar vermesi yüzünden eleştirilen bu gibi büyük bütçeli projeleri destekliyor. Fakat barajların siyasi bir mücadele içerisinde araçlar olarak nesneleştirilmesine yol açan bu gibi planların açık olarak siyasi amaçlar taşıması farklı, pek yaygın olmayan bir mekansal müdahaleyi işaret ediyor. Bu makale, barajları bölgede şiddetli çatışmalara zemin hazırlama potansiyeline sahip, çekişmelerin nesnesi olan yapılar olarak ele alacaktır.

GAP'ın Kaçınılmaz Sonuçları

Türkiye ve Irak arasındaki tansiyon artıyor. 2009'un başlarında ciddi bir su kaynağı kıtlığının ortasında Irak Meclisi, hükümeti komşusu Türkiye'den daha fazla su talep etmesi için sıkıştırdı. Irak milletvekilleri, Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerinin havzasında yürütmekte olduğu altyapı çalışmalarını yüzünden Irak'taki kaynak sularının – üç sene önceki 40 milyar metre küpe nazaran- toplam 11 milyar metre küpe düşüğünü iddia ediyordu. Iraklı uzmanlar yağışların normal seviyenin altında olmadığını ve kıtlığın Fırat Nehri'ndeki yeni barajlarını doldururken su akışını engelleyen Türkiye'den kaynaklandığını öne sürüyordu. Sonradan, bu -hâlâ devam eden- kaynak sınırlamalarına yol açacaktı. Irak'taki su kıtlığı çevre felaketlerine (ülkenin güneyindeki bataklıkların kuruması ve tuzlanması da dâhil olmak üzere) ve köylü nüfusun yerinden edilmesine yol açıyor. Meclis önergesinde, Bağdatlı meclis üyeleri ülkeleri mevcut su kaynaklarından daha eşitlikçi bir pay alana kadar Türkiye ile olan bütün anlaşmaları durdurmaya karar verdi. Meclis Su Komisyonu'nun bir üyesi olan milletvekili Kerim El-Yakubi, Reuters'a "bugün Irak meclisinin, hükümeti komşu ülkeler ile imzalanan her anlaşmada Irak'ın su kaynaklarından adil bir pay almasını içeren bir madde koymaya zorladığını" ve "anlaşmalar bu maddeyi içermezse anlaşmaların oya sunulmayacağını" belirtmişti.⁴

4- Waleed Ibrahim. "Iraq Parliament Demands More Water From Neighbors", *Reuters*, 12 Mayıs 2009 (<http://www.reuters.com/article/environmentNews/idUSTRE54B3ZA20090512>).

Irak milletvekillerinin kararı, uzun süren bir anlaşmazlığa dayanıyor. Irak, Türkiye’yi Fırat ve Dicle Nehri’ni kesmekle, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile başlatılan su kaynakları ve kaynaklara erişim üzerindeki kavgayı başlatmakla suçluyor. Keban Barajı’nın 1975’te inşa edilmesiy-le başlayan GAP, “çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir.”⁵ Türkiye’nin güneydoğusundaki dokuz vilayete (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Antep, Kilis, Siirt, Urfa, Mardin, Şırnak) yayılan GAP, 22 barajın, 19 hidroelektrik santralin ve yüzlerce kilometrelik sulama sisteminin yapımını öngörüyor. Sayısal ve uzamsal boyutta, GAP bölgesi Türkiye’nin %10’una tekabül eden 75.000 kilometre kareden fazla bir alanı içeriyor. Projenin kapsadığı 1.7 milyon hektar ekilebilir alan, ülkedeki bütün sulanabilir alanın %20’si. Bölgedeki nüfus ise yaklaşık 7 milyon, Türkiye nüfusunun aşağı yukarı %10’u.

1975 yılında Suriye ve Irak, Türkiye’deki Keban Barajı’nın ve Suriye’deki Tabka Barajı’nın inşasının ve bir su kıtlığının Irak’ta ciddi sorunlar yaratması üzerine, savaşın eşiğine gelmişti. 1989 yılında ise, Suriye MIG’leri –iddia edildiği üzere su kaynaklı gerginlik ile alakalı olarak- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’ne ait olan bir Türk arazi ölçü uçağını vurmuştu.⁶ 1990 yılının Ocak ayında ise Türkiye, Atatürk Barajı’nın rezervuarlarını doldurmak için Fırat Nehri’ni kesip silahlı kuvvetlerini seferber etmiş, Suriye ve Irak’a su akışının %75’ini geçici olarak engellemişti. Irak, barajı bombalamak ile tehdit etmiş, Türkiye de Suriye’ye ve Irak’a su akışını tamamen kesme tehdidiyle cevap vermişti.

Yıllar boyunca Irak ve Suriye, su kıtlığına yol açtığı gerekçesiyle Türkiye’ye pek çok suçlama yöneltti. Irak’ın güneyindeki çiftçiler pek çoğunu umutsuzluğa düşüren ciddi zorluklarla karşı karşıya. Bağdat’ın güneyindeki Diwaniyah vilayetinde yaşayan bir pirinç yetiştiricisi olan Alewi al-Shimmari “çiftçi olarak çalışan ailelerin %50’sinden fazlasının köyleri terk edip şehirlere göç ettiğini” belirtiyor. Al-Shimmari, vaktinde 40 hektarlık tarlasında pirinç yetiştirirken, kıtlık tarlasını sadece 5 hektara indirmiş durumda. “Eskiden yeşil tarlalar olan araziler şimdi çöle çevrildi” diye belirtiyor.⁷ Suriye ise Türkiye’yi aktif bir biçimde kirli suyu salıvermek suçluyor ve su kesintilerinin sulanmış meyve ve sebzelerde dışkıların bi-

-
- 5- GAP, What is Gap, http://www.gap.gov.tr/gap_eng.php?sayfa=English/Ggbilgi/gnedir.html (3 Temmuz 2007).
- 6- Ali Çarkoğlu, and Mine Eder, “Water Conflict: The Euphrates-Tigris Basin,” in Kemal Kirişçi and Barry Rubin eds., *Turkey in World Politics, An Emerging Regional Power* (Lynne Reiner Publishers, 2002), s. 235-250, sayfa 67.
- 7- Missy Ryan. “Drough Takes Toll on Iraq Revival Efforts”, *Reuters*, 24 Temmuz 2009 (<http://in.reuters.com/article/worldNews/idINIndia-41279120090724?sp=true>).

rikmesine ve ciddi bir koleranın patlak vermesine yol açtığını iddia ediyor.⁸ Ayrıca nehirlerdeki kirlilik ve artan tuzluluk miktarının önemli bir beslenme ve geçim kaynağı olan balıkçılıkta ciddi bir düşüşe yol açtığı öne sürülüyor.⁹

Baraj ve sulama kanallarının inşaatının başlangıçta 2010'da tamamlanması planlanmıştı fakat inşaatlar finansman yetersizliği yüzünden -on yıllara olmasa bile - yıllara ertelenmiş durumda. Finansman sorunları, Türkiye ile Irak ve Suriye arasındaki su hakları tartışmasıyla ile doğrudan alakalı. Dünya Bankası, bu gibi projelerde uluslar arası standartlara uymadığı gerekçesiyle Türkiye'ye finansman sağlamayı reddetti. En önemlisi, Türkiye Fırat ve Dicle'nin öteki 'sahip'leri olan güneydeki komşularıyla suyu paylaşma konusunda -bunu ne gerekli ne de arzu edilebilir olarak gördüğü için- bir anlaşmaya varmış değil. Eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ifade ettiği gibi: "*Araplara petrolü ne yapacaklarını anlatmıyoruz, onlar da bize suyumuzu ne yapacağımızı anlatmasın*".¹⁰

Türkiye, yine de, Irak (1984) ve Suriye (1987) ile Fırat Nehri üzerinde saniye başına 500 metre küp su akışını taahhüt eden anlaşmalar imzaladı. Fakat - bu anlaşmalar Türkiye ile komşuları arasında iki taraflı anlaşmalar olduğu ve su dağıtımını sorununu hakkıyla çözebilmek için üç taraflı anlaşmalar gerektiği için bu anlaşmaların imzalanmasıyla gerginlik son ermedi. Ayrıca, önemli olan bir diğer mesele, ortalama yıllık su akışından ziyade kuru yazlarda yetiştirme mevsimindeki su akışıdır. İş daha da karmaşıklaştıran son mesele ise tarafların ne kadar suyu paylaştıklarını ve ne kadarını paylaşmaları gerektiğini gerçekten bilmemeleridir. Kar ve yağmur yağışındaki mevsimsel ve yıllık farklılıklar ile baraj ve uzatılmış sulama kanallarının yol açtığı bozulmalar sonucunda su akışı büyük oranda değişkenlik gösteriyor. Su akışını ve değişik tarafların zaman içindeki ihtiyaçlarını ölçmek ve bunun sonucunda, adil, uygulanabilir ve saydam bir dağıtım sisteminde uzlaşabilmek için ise yakın bir işbirliği ve uzun vadeli, itinalı bir çaba gerekiyor.

Artan gerginliği göz önünde bulundurunca, Türkiye, Suriye ve Irak'ın 3 Eylül tarihinde özellikle bölgedeki kıtlık meselesini ve Fırat ve Dicle'nin su akışlarını tartışmak için bir kriz zirvesi düzenlemesi olumlu bir gelişme. Türkiye'nin doğu komşuları ile düzelen ilişkileri bağlamında,¹¹ bu zirve iyimserliğe zemin hazırladı. Ne yazık ki, önemli bir ilerleme sağla-

8- *Turkish Daily News*, 5 Ocak 1996.

9- Dr. Guy Bechor, "A Story About Stealing Water", 31 Temmuz 2009, (<http://docstalk.blogspot.com/2009/08/story-about-stealing-water.html>).

10- Adel Derwish, "Water is Behind Turkish Syria Border Tension", *Mideastnews*, 6 Ekim 1998 (<http://www.mideastnews.com/water001.html>)

namadı. Irak Su Kaynakları Bakanı Latif Raşid söz konusu iki nehirden ülkesine gelen su kaynaklarının azalması ve kıtlık yüzünden ülkesinin – özellikle güney bölgelerinden- ciddi bir göç ile karşı karşıya olduğunu bir daha vurguladı. “Irak’taki durum hiçbir zaman son iki sene içinde olduğu kadar sıkıntılı olmadı” diye belirtti.¹² Fakat daha fazla su talebi, “komşularımızın su ihtiyacını” anlayışla karşılayan fakat Türkiye’nin “su ve enerji yönetiminin sorunlarla karşılaşmasına” izin vermeyeceğini belirten Türk mevkidaşı Taner Yıldız tarafından, diplomatik bir biçimde, geri çevrildi.¹³ Özetle, herhangi bir uzlaşma ayrılığa tercih edilse bile, kriz zirvesinin ilk sonucu ulusal bakış açılarının tekrarlanması, dar çıkarların galebe çalması ve üç taraflı anlaşma için hiçbir somut adım atılmaması yönünde oldu. Türkiye’nin komşularına su akışı artırılmayacaktı.

Kürt Meselesi

GAP, bölgedeki topraklardan ve zengin sülardan azami derecede yararlanmak amacıyla bir enerji ve sulama projesi olarak başlamasına rağmen, aynı zamanda Türk devletinin Kürt meselesiyle baş etmesinde kilit bir noktaya dönüşmüştür.

Birincisi, Türkiye su kaynaklarını, bölgede Kürt hakları için savaşan yasadışı örgüt PKK ile olan mücadelesinde bir koz olarak kullanıyor. Bu oldukça anlamlı, çünkü Kürt topraklarının “sınırları” Türkiye, Suriye, Irak ve İran’ın bugünkü ulusal sınırlarından geçiyor; bu yüzden de Kürt militanları için bu sınırlar, hem önemsemedikleri hem de yararlandıkları için muğlak anlamlar taşıyor. Bunun yanı sıra, Kürt örgütleri bölgedeki devlet-aktörler, özellikle Türkiye ve İran arasındaki anlaşmazlıkları ustalıkla idare ediyorlar. Türkiye’nin su kaynaklarını siyasi bir avantaj olarak kullanma stratejisi Suriye ve Türkiye arasında 1987 yılında imzalanan iki taraflı anlaşmada ortaya çıkmıştı. Anlaşmanın bir yerinde Türkiye Fırat’tan Suriye’ye yıl boyunca saniyede 500 metre küp su akışının garantisini veriyordu; öte yandan Suriye, Türkiye’nin terörist ilan ettiği radikal sol örgütlerin ve PKK’nin kendi sınırları içerisindeki faaliyetlerine bir son verdiğine dair söz veriyordu.

-
- 11- Son iki yıl boyunca, Ermenistan ile diplomatik ilişkiler (iki ülkenin de tarihinde ilk kez olmak üzere) yakınlaşmaya başladı; Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar giden uzun bir gerginlik tarihinden sonra, Suriye sınırı açıldı; ve Ankara ile Kuzey Irak ve Bağdat arasındaki ilişkiler, hükümet başkanlarının karşılıklı ve sık ziyaretleriyle, büyük oranda düzeldi (yine, uzun zaman sonra ilk kez).
- 12- Staff Writers, “Turkey Tells Iraq, Syria: No Water”, *Terradaily*, 4 Eylül 2009. (<http://www.alarabonline.org/english/display.asp?fname=2009%5C09%5C0903%5Czalsoz%5C915.htm&dismode=x&ts=03/09/2009%2012:13:03%20%C3%A3>).
- 13- Hande Culpan, “Turkey ‘Unable’ to Give More Water to Iraq, Syria”, *AFP*, 3 Eylül 2009 (<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5jgOvqIhYsHmKvwAHvnoNqLjdZtWg>).

Sonraki yıllarda Türkiye'nin birçok üst-düzey siyasetçisi su meselesini Suriye'nin PKK'li misafirleriyle ya da casuslarıyla mücadelesi konusuna bağladı. 1992'deki Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Özal PKK ile mücadelelerinde kendileriyle işbirliği yaptıkları takdirde ülkesinin Irak'a ve Suriye'ye zarar vermeyeceğini söyledi. Aynı yıl Başbakan Demirel "teröre izin verilirken, su üzerinde müzakereye girmek mümkün değildir" dedi. Dış İşleri Bakanı Hikmet Çetin şunları ekledi: "Su meselesi bu kadar çok önemsenmemeli. Eğer birbirimizle iyi ilişkilerimiz olursa, sorun çıkarılmayız".¹⁴ Bu yüzden su meselesi, PKK'ye gizli destek sağlamak ya da hiç değilse PKK'nin Türkiye-Suriye sınırındaki faaliyetlerine müdahale etme-
mek olan tutumunu terk etmesi konusunda Suriye üzerinde baskı aracı olmuştur ki bu durum da sonuçta PKK lideri Abdullah Öcalan'ın (kendisi ve PKK operasyonları 1979'dan beri Suriye'de konumlanmıştı) ülkeyi terk etmesindeki nedenlerden biri oldu. Türkiye ayrıca İsrail'le barış görüşmeleri karşılığında Suriye'ye su vermeyi teklif etmekle suçlanıyor; bu suçlama 2008'de Dışişleri Bakanı Ali Babacan tarafından reddedildi.¹⁵

Türkiye'nin Kürt meselesiyle başa çıkma konusunda su kaynaklarını kullandığı ikinci bir yol da ekonomik kalkınma bağlamında. 1990'larda GAP, PKK'nin yükseldiği zemine karşı olarak kalkınma konusunda genişletildi. Yetkililer PKK'nin aldığı kitlesel destek karşısında şaşkına dönmüşlerdi, GAP'ın kalkınma alanında genişlemesini kolaylaştırmak amacıyla kurulan Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı bir açıklama bulabilmek umuduyla araştırma başlattı. Nilay Özok'a¹⁶ göre hükümet milyonlarca "dağ Türk'ünün" (o zamanlar resmi söylemde Kürtler böyle adlandırılıyordu) nasıl Kürt'e dönüştüklerine dair daha detaylı bir açıklamanın arayışı içerisindeydi. Genel olarak, siyasi sorunların ekonomik nedenlerden kaynaklandığı düşünülüyordu. Bölge görece fakir olduğu, tatminsizlik ve hoşnutsuzluk yaygın olduğu için, teröristler bu duyguları kendi amaçlarına yönlendirebiliyorlardı. Bu sebeple, mantık böyle işliyordu: Kürt bölgesini ekonomik olarak kalkındır ve "sözde" Kürt meselesi kendi kendine hallolur. Aynı zamanda da GAP'ın Kürtleri Türkleştireceği düşünülürdü. GAP tarafından görevlendirilen sosyal bilimciler modern sulama bazlı tarımın ve pazara entegrasyonun bölgeye yeni bir yaşam tarzı getireceğini öne sürdüler. Tarım Bakanlığı gibi devlet kurumlarına bağımlılık artar-

-
- 14- Carl Nestor, "The Southeast Anatolian Project (GAP) and Turkey's *Kurdish* Question: Part II," in *International Journal of Kurdish Studies*, 1996, Issue 1-2, s. 35-78, sayfa 67.
- 15- Gareth Jenkins, "Babacan Dismisses Claims That Turkey Offered Syria Water for Peace with Israel", *Eurasia Daily Monitor*, 29 Mayıs 2009 (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33679).
- 16- Nilay Özok, *Social Development as a Governmental Strategy in the Southern Anatolia Project*. M.Sc. the-sis. Atatürk Institute for Modern Turkish History (Istanbul: Bogazici University, 2004), s. 4.

ken aşiretsel ilişkiler ve geniş ailenin önemi azalacaktı. Bütün bunlar olurken de aşiret Kürtleri modern Türklere dönüşecekti.

Bu yaklaşım çeşitli hatalar yüzünden işlevsel değildi. Birincisi, tarımı modernleştirme çabaları kazanç sağlamadığı gibi eşitsizlikleri de arttırdı. Büyük toprak sahiplerinin küçüklere nazaran daha fazla yarar sağladığı söylenebilir. İkincisi, kötü sulama yöntemlerinin sonucu olarak birçok yer tuzlanma problemiyle baş etmek zorunda kaldı. Hollandalı tarımsal yayım uzmanı A. W. Van den Ban, kaygısında samimiydi: “Tarım bakanlığının tarımsal yayım servisinde büyük bir artış ve işlerinin kalitesinde büyük bir ilerleme görmeyi arzu ederim, ama böyle bir değişimi gerçekleştirmek imkânsız olmasa bile çok zor görünüyor” demişti. Van den Ban¹⁷ mevcut sulama yöntemlerinin etkilerinden dolayı toprakta bir bozulma görülebileceğini ve bunun da geçim ve gelir kaybına yol açacağını tahmin etmişti.

Bu sebeple ekonomik düzeydeki kazanımlar, Kürt siyasi gündemini buharlaştırmış gözüküyor; bu gerçekte Türk yöneticilerinin meseleyi temelde yanlış anlamış olduklarını bir kez daha kanıtıyor. Çıkabilecek bir “özgürlük savaşının”, maddi refahın zenginden fakire doğru akacağı düşüncesini taşıyan bir ekonomik kalkınma teorisiyle gerçekten engellenemeyeceğine dair siyasi kaygılar şiddetli bir biçimde hissediliyor. Yine de en büyük hata, yöneticilerin bir insanın hem modern hem de Kürt olabileceğini basit bir biçimde düşünememiş olmalarıdır. Kemalist tahayyüle göre bir insan ya geleneksel ve Kürt’tür ya da modern ve Türk’tür. Bu durum modern Türkiye’de yetkililerin bir Kürt kimliğini kabul etmelerindeki güçlükleri ortaya seriyor.

Üçüncüsü, Türkiye’nin sular ve güneydoğu konusundaki stratejisi kültürel tahribata yol açan bir husus içeriyor. Bu belki de yerel veya yerli halkın yaşamakta olduğu doğal güzellik bölgelerindeki geniş kapsamlı baraj projelerine yönelik genel bir eleştiri olmakla birlikte, Türk devleti ve Kürt azınlığı arasındaki çatışma bağlamında yeni ve daha sert bir anlam kazanıyor. Kürt bölgesinin ve orada yaşayan insanların kültürel mirası üzerinde olumsuz etkileri olduğu için birçok baraj projesi şiddetle eleştirilmişti. Bunlar arasında özellikle tanınmış olan, tarihi Hasankeyf kentini ve çevresini sular altında bırakacak İlisu Barajı’dır. Londra merkezli Kürdistan İnsan Hakları Koruma Projesi gibi uluslar arası sivil toplum örgütleri, köylülerin zorla yerlerinden edilmesi ve Kürt bölgesindeki tarihi kültürün yok edilmesi gibi sosyal ve kültürel alanlardaki olumsuz etkile-

17- A.W. Van den Ban, *Consultancy Report of the Role of Agricultural Extension in the Development of Irrigated Agriculture in the GAP Region of Turkey*. Yayınlanmamış Rapor, 2000.

* Trickle-down theory: hükümet politikası yoluyla hemen zengin olanların ceplerine konulmuş paranın daha az varlıklı olanların ellerine geçeceği kuramı. Kaynak: <http://www.zar-gan.com/sozluk.asp?Sozcuk=trickle-down#> (Ç.N.).

rinden dolayı barajın yapımına karşı kampanya başlatmıştı.¹⁸ Baraj, antik döneme ait kültürel kalıntıların yok olmasına neden olacaktı. Bu tehdit, Dünya Anıtlar Fonu'nun da dikkatini çekti ve kenti, 2008 Yılı En çok Tehdit Altındaki 100 Alan İzleme Listesi'ne ekledi.¹⁹ Kampanyadan dolayı Almanya, Avusturya, İsviçre bu barajın yapılması için verdikleri ihracat kredisi garantilerini Haziran 2009'da geri çekti; Türkiye bu konuda fonsuz ancak devam etmekte kararlı kaldı.

Dördüncü ve Türkiye'nin stratejisindeki yeni gelişme sularını PKK eylemlerine karşı fiziksel bir bariyer olarak kullanmasıdır. 11 Temmuz 2009'da Türk hükümeti su kaynaklarından yararlanacağı yeni projesini açıkladı. Bu proje, Hakkâri ve Şırnak bölgelerinde, İran ve Irak sınırları boyunca on bir baraj inşa edilmesini içeriyor. Bu barajlar hidroelektrik enerji gibi amaçlarla yapılmıyor. Barajlar sulama amaçlı olarak da kullanılmayacak çünkü bölgedeki nüfus az. 1990'larda PKK ile savaş sırasında bölgedeki kırsal nüfusun büyük bir kısmı yerlerinden edilmişti. Bu yeni barajlar tek bir amaçla, sudan bir duvar oluşturmak, PKK gerillalarının Türkiye sınırlarından içeri girmesini güçleştirmek amacıyla inşa ediliyor. Yetkililere göre dağlık bölgede, birçok mağara ile birlikte, birçok sınır-ötesi yol bulunuyor. Bu yüzden de buralar, şerit halinde yapılacak barajların uzantıları olacak. Barajların yapım hazırlıkları hali hazırda başlamış olduğu için, bu proje, sınır boyunca 5 metre yüksekliğinde beton duvar inşa edilmesi gibi önceki düşüncelerin yerini alacak. Üst düzey PKK yöneticisi Duran Kalkan'a göre Türk ordusu zaten sınır boyunca yeni yollar ve üsler inşa ediyor: “[sınır hattı boyunca] barajlar inşa etme projeleri çerçevesinde süren askeri hareketlilikler var”.²⁰ Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) milletvekili Sevahir Bayındır'a göre barajların bölgenin ekonomisi ve ekolojisi üzerinde olumsuz etkileri olacak. Bayındır, planların “tehlikeli bir zihniyetten” çıkmış olduklarını belirtti.²¹ Türkiye, askeri amaçlarla barajlar inşa ederek onları hedef noktası haline de getiriyor.

-
- 18- KHRP Briefing Paper, *The Ilisu Dam Project: A Flawed Plan is Revived Unchanged*, http://www.khrp.org/component/option,com_docman/task,doc_view/gid,203/Itemid,47/ (18 Haziran 2007).
- 19- World Monuments Fund, *Watch Sites Since 1996*, <http://www.wmf.org/watch/watch-sites-1996>.
- 20- “Duran Kalkan: Sınırdaki Yeni Karakollar, Yollar, Barajlar Yapılıyor”, *ANF*, 23 Nisan 2009, (<http://www.firatnews.com/index.php?rupel=nuce&nuceID=6606>).
- 21- Ramazan Yavuz, “PKK Terörüne Karşı ‘11 Baraj’ Formülü”, *Milliyet*, 11 Temmuz 2009. (<http://www.milliyet.com.tr/Siyaset/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1116429>).

Muhtemel Sonuçlar

Avrupa Birliği Türkiye’nin su kaynaklarını kullanma konusundaki planlarını ve eylemlerini yakından takip ediyor. 12 Mart 2008 tarihli Türkiye’nin ilerleme raporuna ait bir önergede Avrupa Parlamentosu (AP) GAP’ın “komşu ülke Irak ve Suriye’nin su rezervlerini de içeren toplumsal, ekolojik, kültürel ve jeopolitik sonuçları üzerinde” durarak “Türkiye’yi bu konuları bütünüyle dikkate alarak etkilenecek nüfusun haklarını koruyup yerel ve bölgesel yönetimlerle sıkı bir işbirliği içerisine girmeyi temin etmeye çağırdı.”²² Ancak, eski Finlandiya başkanı ve şimdiki Avrupa Yeşilleri arasında bulunan Satu Hassi başkanlığındaki Avrupa Parlamentosu heyeti aynı yıl, Türkiye’nin tavsiyeleri göz ardı ederek bunun yerine güç siyasetine girdiğini öneri sürdü: “Heyet, Türkiye’nin AB’ye girmeden önce, bu barajlardan birçoğunu gerçekleştirmeye çalıştığı izlenimini edindi.”²³ Türkiye, AB’ye tam üyelik yolunda olduğu için AB de bu sebeple kendini barajlardaki potansiyel sorunların mirasçısı olacağını hissediyor. Bu barajlar sadece sularla değil, çekişme ve kavgalarla da dolu.

2009’da toplanılan kriz zirvesinde Türkiye, Irak ve Suriye’ye istedikleri su hissesini vermeye meyilli değildi. Ayrıca bu iki ülkenin gelecekteki su hisseleri de Türkiye’nin daha fazla baraj inşa etme kararıyla tehdit altında. Irak sınırı boyunca sular, yalnızca bariyer oluşturma amacı taşıyan barajlarda birikirken, daha güneyde susuzluk verimli toprakları çöle çeviriyor. Türkiye kendini nehir havzalarındaki suların haklı sahibi olarak görmeye ve istediğini yapmaya devam ettiği müddetçe su kaynakları üzerinde gerginlikler ve uluslar arası çekişmeler görülecek. NATO ve Uppsala Modeli BM senaryoları kurgusal, ama gerçekdışı da değil.

"Middle East Policy dergisinin 2010 Sonbahar sayısında yayınlanan bu yazı, Gülseren Duman ve Alp Kızılcık tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir."

-
- 22- European Parliament, *European Parliament Resolution on Turkey's Progress Report 2008*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=B6-0105/2009> (13 Şubat 2009)
- 23- European Parliament Committee on the Environment, Public Health and Food Safety, *ENVI Committee Delegation to Turkey*, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/envi_20090121_turkey_/envi_20090121_turkey_en.pdf .